

Şiir Bilgisi

Yazar

Yard. Doç. Dr. Canan İLERİ

ÜNİTE

5

Amaçlar

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- Sanat dalları içinde edebiyatı ve edebiyat içinde şiiri tanıyacak,
- Konularına göre şiir türlerini, bu türlerin ayrı ayrı özelliklerini öğrenecek,
- Şiirin teknik özelliklerinden ölçüyü kavrayacak,
- Aruz ölçüsüyle hece ölçüsü arasındaki ayrılıkları bilecek,
- Şiirde uyağı sezmeyi ve incelemeyi öğrenecek,
- Uyaklı seslerden yararlanarak uyak türlerini kavrayacak,
- Şiirin ahenk öğelerinden birinin de redif olduğunu öğreneceksiniz.

İçindekiler

- Giriş 79
- Şiir 79
- Konularına Göre Şiir Türleri 80
- Edebiyat Akımlarına Göre Şiir Türleri 89
- Teknik Özelliklerine Göre Şiir Türleri 90
- Özet 107
- Değerlendirme Soruları 107

Çalıřma Önerileri

- Bir düz yazı ile bir şiiri karşılaştırarak, aradaki ayrılıkları belirtiniz.
- Lirik şiirle epik şiirin özelliklerini öğrendikten sonra, bu iki türü konusu bakımından inceleyiniz.
- şiirin teknik özelliklerini öğrendikten sonra serbest şiirle, hece ölçüsüyle yazılmış bir şiiri karşılaştırınız.
- Ünitenin sonundaki kaynaklara ulaşmaya çalışarak, daha geniş bilgi edininiz.
- Ünite sonundaki soruları yanıtlayarak, siz de benzer sorular türetiniz. Bilmediğiniz konuları bir kez daha gözden geçiriniz.

1. Giriş

Edebiyat, söz ile yazıya dayanan sanatlı bir anlatım biçimidir. *Sanat*, düşünceye biçim verme işidir. Düşünce maddeye biçim veriyorsa *plâstik sanatlar*, harekete biçim veriyorsa *harekete dayalı sanatlar*, sese biçim veriyorsa *ses sanatları*, söze biçim veriyorsa *söze dayalı sanatlar* oluşur.

Sanat			
<u>Plâstik Sanatlar</u>	<u>Hareket Sanatları</u>	<u>Ses Sanatları</u>	<u>Söz Sanatları</u>
<i>Resim</i>	<i>Dans</i>	<i>Müzik</i>	<i>Edebiyat</i>
<i>Heykel</i>	<i>Bale</i>	<i>Opera</i>	[<i>Şiir</i>
<i>Seramik</i>	<i>Jimnastik</i>	<i>Tiyatro vb.</i>	<i>Öykü</i>
<i>Mimarlık vb.</i>	<i>Pantomim vb.</i>		<i>Roman vb.]</i>

Yukarıdaki çizelgeye göre *edebiyat*; söze biçim veren sanattır. Duygu ve düşünceleri dile getirmenin yine iki türü vardır: şiir ve düz anlatım. Her ikisi de çok önceden yalnız sözlü idi; çünkü yazının kullanılmadığı dönemlerde başka anlatım türü yoktu. Yazı kullanılmaya başlanınca, yazılı anlatım ile anlatılanlar daha emekli ve daha kalıcı oldu. Öyle ise edebiyatın iki anlatım türü vardır: *sözlü anlatım*, *yazılı anlatım*. Bu bilgilere göre tanımlarsak, *edebiyat*, duygu ve düşüncelerin sözlü ya da yazılı olarak en güzel, en etkili biçimde anlatımıdır. Ancak her edebiyat ürününün sanat değeri yoktur, kimilerinde düşünce yönü ağır basmaktadır. Buna göre de edebiyat eserlerini aşağıdaki gibi ayırabiliriz.

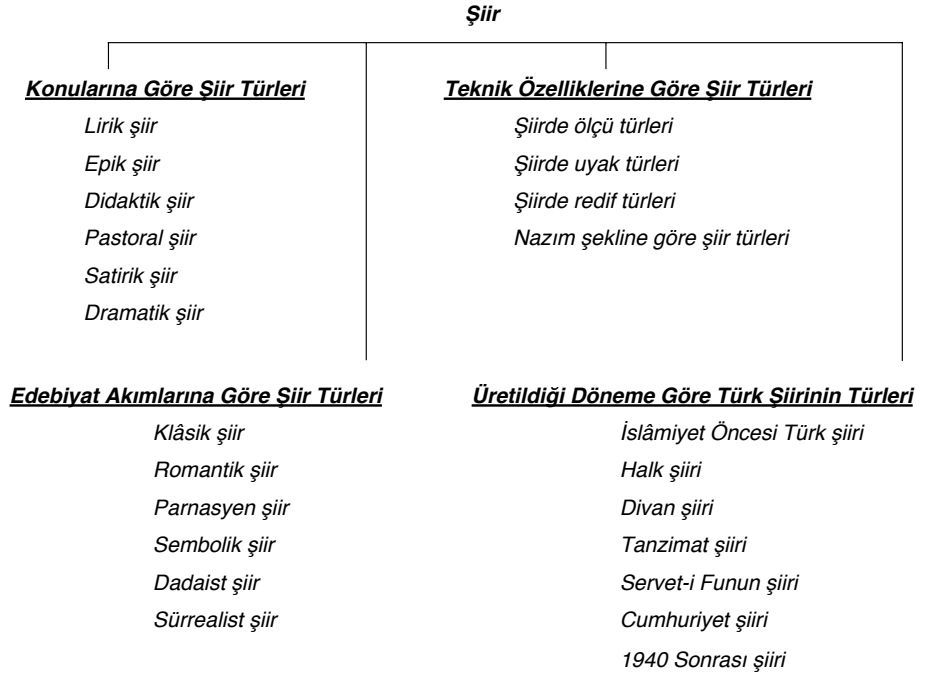
Edebiyat	
<u>Sanat Değeri Taşıyanlar</u>	<u>Bilgi ve Haber Değeri Taşıyanlar</u>
<i>Şiir</i>	<i>Makale</i>
<i>Öykü</i>	<i>Fıkra</i>
<i>Roman</i>	<i>Deneme</i>
<i>Tiyatro eseri vb.</i>	<i>Eleştiri vb.</i>

2. Şiir

Şiir; eskilere göre ölçülü, uyaklı, özel dizilişli dizelerden oluşan söz söyleme sanatıdır; yenilere göre ise yalnız ahenkli söz söyleme sanatıdır. Demek ki eski şairler şiirde ahengi ölçü ve uyakla sağlıyorlardı; ritmi de durakla. Ayrıca nazım şekli, nazım birimi gibi şiirin dış yapısını ilgilendiren teknik özellikleri de kullanıyorlardı. Terim olarak şiire önce *koşuk*, Osmanlı döneminde *nazım*, sonraları *şiir*, günümüzde ise kimileri *şiir* derken, kimileri Türklerin kullandığı ilk terime dönerek

koşuk demektedir. Şair için önce *kam*, *bakı*, *şaman*, *ozan*; Osmanlı döneminde *nazım*, *şair* denildi. Günümüzde ise kimileri *şair* derken, kimileri *ozan* adını kullanmaktadır.

Şiir de türlü yönleriyle ele alınıp incelenebilir. Konularına göre, edebiyat akımlarına göre, teknik özelliklerine göre, üretildiği döneme göre...

Çizelgedeki her kümeyi gözden geçirelim.

3. Konularına Göre Şiir Türleri

Şiirde her konu işlenebilir. Şair isterse duygularını, isterse güzel bir görünümü, isterse bilgisini şiirle anlatabilir. Konularına göre; *lirik*, *epik*, *didaktik*, *pastoral*, *satirik*, *dramatik şiir* olmak üzere altı türlü şiir vardır; fakat şiirin düşünceden çok duyguya seslendiği düşünüldüğünde, insanların duygu yoluyla da eğitildiği gerçeğine bakıldığında bu türler birbirinden kesin çizgilerle ayrılamaz. Ancak bir şiirde bu altı özellikten en çok hangisi öne çıkarsa, şiir o türde yazılmış sayılır.

3.1. Duygusal (Lirik) Şiir

Hayal gücü, ahenk ve duygulardan oluşan şiire *lirik şiir* denir. Şair özenle seçtiği sözcük, sözcüğün mecaz anlamları, sözcükler arası anlam bağları ve ritimle okuyanı ya da dinleyeni kendi duygu dünyasına çekmeyi başarır. Şiir bir etkiye karşı tepkinin ürünüdür; öyleyse şair kendi duymadığı bir duyguyu anlatamaz. Ne ki şair bizi

yoklayıp geçen ya da yoğunlukla yaşadığımız duyguları yazarak kalıcı yapan kişidir. Lirik şiirlerde işte bu duygu daha belirgindir. Şiir *Türkçe Sözlük*'te "1. Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan anlatım biçimi; 4. Düş gücüne, gönle seslenen; duygu ile coşku uyandıran, etkileyen yön" diye tanımlanır. Bu tanımlara göre her şiir biraz liriktir.

Aşağıdaki şiiri okuduktan sonra sizde uyandırdığı duyguları ve izlenimleri yazınız.

Kitabe-i Seng-i Mezar

*Tüfeğini depoya koydular,
Esvabını başkasına verdiler,
Artık ne torbasında ekmek kırıntısı,
Ne matarasında dudaklarının izi;
Öyle bir rûziğâr ki,
Kendi gitti,
İsmi bile kalmadı yadigâr.
Yalnız şu beyit kaldı
Kahve ocağında el yazısıyla:
"Ölüm Allahın emri
Ayrılık olmasaydı."*

Orhan Veli

Duygu insanın doğasında var olduğuna göre, insanda duygunun tarihi düşünceden öncedir. Belki de insanlığın ilk şiirleri liriktir. Eldeki verilere göre ilk şiirlerde duygu o kadar önde idi ki, şiirdeki duygu müzik ile de desteklendi. Eski Yunan'da şiirin *lyr* denilen dört telli saz eşliğinde söylendiğini, lirik şiir teriminin de bundan türediğini biliyoruz. Batı'da toplumuna göre şiir; gitar, lavta, fülüt eşliğinde söylenmekteydi. Eski Yunan'da şiir koroları da vardı. Şiir, şarkı gibi besteli olarak solo ya da koro söylenirdi. Eski Yunan'da şiirin bu dönemine *eolien dönemi*, müziğin yanı sıra şiire toplu dansın da katıldığı ikinci dönemine *dorilen dönemi*, lirik şiirin yalnızca okunduğu dönemine ise *İskenderiye dönemi* denilmektedir. Orta Çağ'da Batı şiiri yine musiki ile birleşir. Eski Türklerde ait olduğu boya göre kam, ozan, baksı gibi adlar alan şairler, şiirlerini kopuz denilen saz eşliğinde söylüyorlardı. Dinleyenlerdeki duyguyu daha coşturmak için dans da ederlerdi. Günümüzde şarkı, türkü, opera, bale, müzikli oyun gibi türlerde şiir ile müziği bir arada duyuyoruz. Şiir söylemek ya da okumaktaki ses tonlaması, konuşmaktan ya da okumaktan ayrı olmakla birlikte müziksizdir.

3.1.1. Lirik Şiirin Özellikleri

Eskiler lirik şiiri biçimine göre, eleştirici dediğimiz yeniler özüne göre tanımlamaktadırlar. Lirik şiir duyguya dayanır, ölümsüzlüğünü de buna borçludur; çünkü hemen hemen lirizme dayanmayan şiir yoktur. Bir şiir hem epik, hem lirik, hem pastoral olabilir. Duygudaki canlılık, sıcaklık okuyanı ya da dinleyeni de saracak kadar coşkulu olmalıdır. Şair bunu, kurduğu şiir cümlelerinde seçtiği sözcüklerle, hatta seslerle sağlar. Şiirdeki duygu kişiseldir; yani bir olay, bir durum karşısında şair ne duyuyorsa o. Bu nedenle şiir dili ne kadar resmî olursa olsun içtenliğini yitirmez:

Bir Bahar Akşamı

<i>Bir bahar akşamı rastladım size,</i>	<i>İçimde uyanan eski bir arzu,</i>
<i>Sevinçli bir telâş içindeydiniz.</i>	<i>Dedi ki yıllardır aradığım bu.</i>
<i>Derinden bakınca gözlerinize,</i>	<i>Şimdi soruyorum bükiüp boynumu,</i>
<i>Neden başınızı öne eğdiniz?</i>	<i>Daha önceleri neredeydiniz?</i>

Şarkı sözü

Lirik şiirin konusu eskiden aşk, ölüm, kahramanlık, din gibi konularla sınırlı iken, günümüzde konu alanı çok genişlemiştir. İnsanla, evrenle ilgili her konuda lirik şiir yazılabilir:

<i>Hiç uyardıktan</i>	<i>Kızaran nara benzersin dalm tepesinde</i>
<i>Kasırğa nasıl sökerse</i>	<i>En yüksek dalında unutulmuş, bir ağacın.</i>
<i>Meşeleri kökünden</i>	<i>Hayır, unutulmuş değil, yetişilememiş.</i>
<i>Öyle sarstıyor yüreğimi aşk.”</i>	

Sappho (Çeviren: Azra Erhat, Orhan Veli)

Eski Türk şiirinden bir örnek

*Üdig mini komıttı
Sakınç manga yumıttı
Könglüm angar emıttı
Yüzüm mening sargarur*

.....

*Bardı közüm yarukı
Aldı özüüm konukı
Kanda erinç kanı-kı
Emdi udın odgarur*

Bugünkü Türkçeye çevrilişi

*Aşk beni coşturdu heyecanlandırdı;
Dert bende toplandı.
Gönlüm ona meylettı;
Yüzüm benim sararıyor.*

.....

*Gözümün nuru sevgilim gitti.
Özüümün konuğunu aldı.
Nerede ki nerde?
Şimdi uykularım kaçıyor.*

Kördi meni emleyü
Bakdı manga imleyü
Kaldım köngül tumlıyu
Kadgu meni torgurur

Beni gördü, tedavi etti;
Bana baktı, selâmladı..
Gönliim donup kaldı.
Kaygı beni zayıflatıyor.

3.2. Destansal (Epik) Şiir

Bir ulusun başından geçen tarih olaylarını, toplum ile ilgili sorunları, doğal afetleri ve bu olaylarda kahramanlık gösterenleri anlatan tarihsel olmakla birlikte olağanüstülüklerle efsaneleşmiş, masallaşmış bir şiir türüdür. Eski Yunan'da bu tür şiire *epos*, Batı'da *epope*, Türk Edebiyatında *destan* denir. Epik şiirin üç yönü vardır: konusunun kahramanlığa dayanması, olağanüstülük, kompozisyon.

Epik şiirde konu kahramanlıktır.

Epik şiirin konusu tarihten alınır. Fakat tarihe dayalı olaylar halkın hayal gücü ile beslene beslene dilden dile dolaşırken gelişir, genişler, yücelir; gerçeğe ilgisi azalır olağanüstülük kazanır. Ana olay destanın çekirdeği, diğer olaylar destanın kolları olur. Eski Yunan'da bunlara *epizot* denir.

Bütün olaylı anlatımlarda olduğu gibi epik şiirdeki olay da çok canlı ve hareketlidir. Bir ana olay ile bu ana olayı engellemeye çalışan ya da ana olaya yardımcı olan pek çok yan olay akışı vardır. Batı'da *epizot* denen bu yanlara olay Türk destanlarında *kol* denir. Epik şiirin uzunluğu bu epizotların çokluğuna bağlıdır.

***Dede Korkut Hikâyeleri*'ndeki her hikâyeyi daha büyük bir destanın epizotları olarak düşenebiliriz misiniz? Neden?**

Yaşanmış olayın üzerinden uzun yıllar geçmeden destan oluşamaz; bu nedenle destan kahramanı çok eski zamanlarda yaşamış bir kişidir. Kahramanın, bu koca zaman diliminde, anlatıla anlatıla kötü nitelikleri varsa da kalmaz, ideal insan tipi hatta yarı Tanrı tipi ortaya çıkar. Kahramanda karakter değil tiplene vardır. Epik şiirde ulusal özellikler, gelenekler vardır; kahramanı da ulusaldır. Epik şiirlerde anlatıldığı dönemlerin uygarlığından izler bulunur. Söz gelimi, Oğuzların demiri işlediklerini *Ergenekon* destanından öğreniyoruz. Epik şiirin bir kahramanla gelişmesi, yaşaması olanaksızdır. Bu yüzden ikinci, üçüncü dereceden kahramanlar; hatta hayvan kahramanlar başkahramana yardımcı olurlar.

Epik şiirin en belirgin özelliği nedir?

Olağanüstülük, epik şiirin en belirgin özelliğidir.

Epik şiirde olaylar olağanüstüdür; duygular, düşünceler olağanüstüdür. Oğuz Kağan bir ışık olarak yeryüzüne inen, sonradan güzel bir kız olan peri kızı ile evlenir, *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde insan ile hayvan arası *Tepegöz* adında bir dev vardır, *Köroğlu*'nun atı uçar, Yunan epiğindeki Tanrılar ölümsüzdür, *Prometheus*'un ciğerini bir kuş her gün yer bitirir, ciğer ertesi güne kadar tamamlanır, Prometheus ölmez...

Epik şiirlerde işte bu olağanüstü yaratıklarla birlikte yaşayan ya da olağanüstü devlere karşı savaştan ve çoğu kez onları akıyla yenen yine olağanüstü kahramanlar vardır.

Epik şiirde nasıl bir anlatım görülür?

Epik şiirin anlatımı öykülemedir. Doğa, eşya ve kişi betimlemeleri kısaca, olay anı ise daha ayrıntılı verilir. Karşılıklı konuşma ya da söylev türü konuşmalar vardır. Kimi epik şiirlerin, dilden dile dolaşırken yazıya geçirilinceye kadar, şiir biçimi bozularak, düz anlatıma dönüşmüştür.

Epik şiirler, oluşum tarihine göre *doğal epik* ve *yapay epik* olmak üzere ikiye ayrılır. *Doğal epikler* o kadar eski tarihte oluşmuştur ki ilk söyleyeni unutulmuş, her anlatandan bir şeyler eklenerek genişlemiştir. Kırgızların *Manas Destanı* uzunluk bakımından belki de en uzun olanıdır. Yazıya geçirilmiş 16.000 beyit kadardır; hâlâ da gelişmesini sürdürmektedir.

Daha yeni olaylar için de epik şiirler yazılır. Bunlardaki olay da yazan da bellidir. Oluşma aşamasında yazıya geçtiği için, artık yapıları değişmeden yıllarca kalabileceklerdir. Böyle epik şiirlere *yapay epik* denilmektedir. Doğal epik türü için *Türk Destanları*, *Yunan Destanları*, *Fin*, *Alman Destanları* gösterilebilir.

Bunlar için daha geniş bilgi, Halk Edebiyatı kitabınızın ilgili bölümünde verildiğinden, burada yalnız Türk edebiyatındaki yapay destanlardan bir örnekle yetinilecektir.

Kurtuluş Savaşı Destanı'ndan

Saat 2.30

Kocatepe yanık ve ihtiyar bir bayırdır,
ne ağaç, ne kuş sesi,

ne toprak kokusu vardır.

Gündüz güneşin,

gece yıldızların altında kayalardır

ve şimdi karanlıkta daha bizim

ve dünya karanlıkta daha bizim

daha yakın

daha küçük kaldığı için

ve bu vakitlerde topraktan ve yürekte

evimize, aşkımıza ve kendimize dair

sesler geldiği için

kayalıklarda şayak kalpaklı nöbetçi

okşayarak gülümseyen bıyığını

seyrediyordu Kocatepe'den

dünyanın en yıldızlı karanlığını.

Düşman üç saatlik yerdedir

Ve Hıdırlık tepesi olmasa

Afyonkarahisar şehrinin ışıkları gözükecek.

Şimali garbîde Güzelim dağları

ve dağlarda tek

tek ateşler yanıyor.

Ovada Akarçay bir pırıltı halinde

ve şayak kalpaklı nöbetçinin hayalinde

şimdi yalnız suların yaptığı

bir yolculuk var.

Akarçay belki bir akarsu

belki bir ırmak

belki küçücük bir nehirdir.

Akarçay Dereboğazi'nda değirmenleri çevirip

kılçıksız yılan balıklarıyla

Yedişahitler Kayası'nın gölgesine girip

çıkıp,

ve kocaman çiçekleri eflâtun

kırmızı

beyaz

ve sapları bir, bir buçuk adam boyundaki

haşhaşların içinden akar.

Ve Afyon öniinde

Altıgözler Köprüsü'nün altından

gündoğuya dönerek

ve Konya tren hattına rastlayıp yolda

Büyükçobanlar köyünü solda

ve Kızılkilise'yi sağda bırakıp gider.

Düşündü birdenbire kayalardaki adam

kaynakları ve yolları düşman elinde kalan bütün nehirleri,

kim bilir onlar ne kadar büyük

ne kadar uzundular?

Birçoğunun adım bilmiyordu,

yalnız Yunan'dan önce ve Seferberlik'ten evvel

Selimşahlar Çiftliğinde ırgatlık ederken Manisa'da

geçerdi Gediz'in sularını başı dönerek.

Dağlarda tek

tek

ateşler yanıyor.

ve yıldızlar öyle ışıltılı, öyle ferahtılar ki

şayak kalpaklı adam

nasıl ve ne zaman geleceğini bilmeden

öcalıcı, güzel ve rahat günlere inaniyordu

ve gülen bıyıklarıyla duruyordu ki mavzerinin yanında,

birdenbire beş adım sağında onu gördü.

Paşalar onun arkasındaydılar.

O, saati sordu.

Paşalar "üç" dediler.

Sarışın bir kurda benziyordu.

Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı.

Yürüdü uçurumun başına kadar,

eğildi, durdu.

Bıraksalar

İnce, uzun bacakları üstünde yaylanarak

Ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak

Kocatepe'den Afyon ovasına atlayacaktı.

.....

Nazım Hikmet Ran

3.3. Öğretici (Didaktik) Şiir

Bilgilendirmek, öğretmek amacıyla yazılmış şiirlere *didaktik şiir* denir. Sözcük Grekçe "didasko"dan türetilmiş. Konusu düşüncedir. Kimi şiirlerde duygu ile öğreticilik iç içedir. Günümüzde öğretici eserler düzyazı ile yazılıyor. Eskiden yararlı düşünceler de belleklerde kolay kalması için küçük şiir dizeleriyle söylenirdi. Atasözlerinin bugünkü söyleniş biçimleri bile bu gerçeği doğrular niteliktedir:

Ak akça kara gün içindir.

Az veren candan, çok veren maldan.

Sakla samanı, gelir zamanı.

Yere bakan, yürek yakan.

Tencere dibin kara, seninki benden kara.

Baskıdaki altından askıdaki salkım yeğdir.

*Eli boşa "Ağa uyur" derler;
eli doluya "Ağa buyur" derler.*

*Kazanırsan dost kazan,
düşmanı anan da doğurur.*

Bunun yanında ilk sözlü sanat ürünlerinin şiir olduğu düşünülürse, öğretici nitelikteki ilk eserlerin de şiir olması çok doğaldır. Zaten yazılış nedeni ne olursa olsun, her sanat eserinde en azından güzel, özlü söz söyleme, iyi bir örnek olma özelliği ile bir eğiticilik, öğreticilik vardır. Sanat eserini söyleyen ya da yazan bunu amaçlamasa bile ortaya çıkan gerçek budur. Yine de çok eskilerden beri ahlâk, din, felsefe, bilim konularında öğretmeyi amaçlayan şiirler de yazılmıştır.

Öğretici ilk şiir ne zaman, kim tarafından yazılmıştır?

Batıdaki ilk öğretici şiir örneğini İ.Ö. 8. yüzyılda yaşayan Hesiodos'ta buluyoruz.

Hesiodos ahlâk ve din bilgileri verir.

İki Kavga

*Bu dünyada kavgaın bir türlü de değil
İki türlü vardır. İnsan birini tanıdı mı över,
Öteki ayıplanmalı; ruhları ayırır onların.
Biri cengi ve öldürücü savaşı türetir,
O fenasıdır. Hiçbir ölümlü seomez onu; ancak zorla*

*O, eli ağır bir adamı bile iş görmeye kıskırtır.
Zira biri bir başkasını çift sürmeye ekin ekmeye,
Evini barkını düzmeye çalışan bir zengini gördü mü,
Çalışmak hevesine kapılır. Komşusu mal mülk
edinmeye*

*Ölümsüzlerin buyruğu üzerine tapınır bu ağır kavgayı.
Ötekini karanlık gece daha önce doğurdu,
Göklerde yüksek tahtında oturan Kronosoğlu, onu.
Dünyanın köklerine yerleştirdi; insanlar için
çok daha hayırlı olarak.*

*Çalışan insan komşusuna inrenir.
Bu kavga hayırlıdır ölümlülere.
Çanakçı çanakçıya gıpta eder, dülger dülger
Dilenci dilenciye kiskanır, şair şairi.
Ey Perses, sen bu öğütleri yerleştire aklıma
Kötüye düşkün kavga, gönlünü işten alıkoymasın.*

Hesiodos

İ.Ö. 270'te **Aratos** doğa olaylarını şiir diliyle anlatır. Astronomi ile meteoroloji olaylarını yazar. Lâtin Edebiyatında **Lucretius** (İ.Ö. 99), fizik ve ahlâk üzerine yazar, **Virgilius** tarım bilgisi verir.

Türk Edebiyatında da didaktik şiirin başarılı ürünleri vardır. Bunlar önceleri dinî ve ahlâkî eserlerdir. Sonraları efsane, fıkra, masal ve yergi şiirleri de yazılmıştır. **Yusuf Has Hacip**'ten **Tevfik Fikret**'e, **Aşık Veysel**'e pek çok şair didaktik şiir yazmıştır.

Promete

<i>Kalbinde her dakika şu ulvî tahassürün</i>	<i>Meçhul elektrikçisi, aktâr-ı fikretin</i>
<i>Minkar-ı âteşini duy, daimâ düşün:</i>	<i>Yüklen, getir -ne varsa- biraz meskenet-fiken,</i>
<i>Onlar niçin semâda, niçin ben çukurdayım?</i>	<i>Bir parça rûhu, benliği, idrâki besleyen</i>
<i>Gülsün neden cihan bana, ben yalnız ağlayım?..</i>	<i>Esmâr-ı bünye-hîzini, boş durmasın elin.</i>
<i>Yükselmek âsûmâna ve gülmek ne tatlı şey!</i>	<i>Gör dâima önünde esâtir-i evvelin</i>
	<i>Gökten dehâ-yı nârı çalan kahramânını...</i>
<i>Bir gün şu hastalıklı vatan canlanırsa... Ey</i>	<i>Varsın bulunmasın bilecek nâm ü şânını.</i>
<i>Müşâk-ı feyz ü nûr olan âtî-i milletin</i>	

Tevfik Fikret

Fabl türünün ortaya çıkış nedeni de eğitim, öğretimdir. Bu konuda daha çok bilgi için *Yazılı ve Sözlü Anlatım* kitabındaki "Sanat Değeri Olan Yazılar" konusuna bakınız.

3.4. Doğa Şiiri (Pastoral Şiir)

Kırları; çobanların yaşamını, aşklarını, üzüntülerini, sevinçlerini anlatan şiirlere *pastoral şiir* denir. İlk pastoral şiirler pek gerçekçi değildi, olağanüstülükler vardı; fakat anlatımı yalın idi, söz oyunları ile süslenmezdi. Pastoral şiir; monolog biçiminde ise *idil*, diyalog biçiminde ise *eglog* adını alır. İdillerde çobanın aşkı yine onun ağzından anlatılır, monolog olduğu için, doğal olarak eglogdan daha kısadır. Eglogda çobanlar karşılıklı konuşarak kır yaşamının güçlüklerini anlatırlar. Ayrıca bir çoban öldüğünde arkasından arkadaşlarının söylediği ağıtlar vardır; bunlara *eleji* denir. Bu kurallara uygun şiirler Yunan edebiyatında **Theokritos**, Lâtin edebiyatında **Virgilius** tarafından yazılmıştır. Günümüzde köy, kır, çoban yaşamını anlatan her şiiri pastoral sayıyoruz.

Bingöl Çobanlarına

Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum,
Bu dağların en eski âşinasıdır soyum.
Bekçileri gibiyiz ebencet buraların,
Bu tenha ovaların, bu vahşi kayaların
Görmediği gün yoktur sürü peşinde bizi.
Her gün aynı pınardan doldurup testimizi,
Kırlara açılırız çingiraklarımızla.

Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski yeni;
Kuzular bize söyler yılların geçtiğini.
Arzu başlarımızdan yıldızlar gibi yüksek,
Önümüzde bir sürü, yanımızda bir köpek,
Dolaşıp dururuz aynı daüssılayı
Her adım uyandırır ayrı bir hatırayı.

Anam bir yaz gecesi doğurmuş beni burda,
Bir çamlıkta söylemiş son sözlerini babam,
Şu karşiki bayırda verdim kuzuuyu kurda,
"Suna"nın başka köye gelin gittiği akşam.

Gün biter, sürü yatar ve sararan ayda,
Çoban hicranlarını basar bağrına yayla.
- Kuru bir yaprak gibi kalbini eline al!
Diye hıçkırır kaval:
Bir çoban parçasısın, olmasan bile koyun,
Daima eğeceksin başkalarına boyun;
Hulyana karışmasın ne şehir, ne de çarşı,
Yamaçlarda her akşam batan güneşe karşı
Uçan kuşları düşün, geçen kerwanları an,
Madem ki kara bahtın adımı koydu çoban!

Nasıl yaşadığından, ne içip yediğinden,
Çingirak seslerinin dağlara dediğinden
Anlattı uzun uzun.
Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun
Nadir duyabildiği taze bir heyecanla,
Karıştım o gün bugün bu zavallı çobanla
Bingöl yaylalarının mavi dumanlarına,
Gönlümü yayla yaptım Bingöl çobanlarına.

Kemalettin Kamu

3. 5. Yergi Şiiri (Satirik Şiir)

Edebiyatta şiirle bir kimseyi, bir düşünceyi, bir durumu açık ya da kapalı biçimde, iğneli bir dille yerme sanatına *yergi* denir. Her yergide bir uyarı olduğu için öğretici özellik de bulunur. Yergi şiirine Halk edebiyatında *taşlama*, Divan edebiyatında *hiciv* denir. Tarihin her döneminde her zaman yergi şiiri söylenmiştir ya da yazılmıştır. Eski Yunan'da **Diogenes**'in yergileri vardır. 18. yüzyılda Batı'da **Voltaire** iyi bir yergici idi. Türk edebiyatında, yergi denilince akla **Nef'i** gelir.

Geçenlerde bir derin vadide
Jean Frenon'u bir yılan ısırıldı
Ne oldu dersiniz sonra?
Can veren yılan oldu.

Voltaire

Bana Tahir Efendi kelp demiş
İltifat, bu sözde zâhirdir
Mâliki mezhebim benim zirâ
İtikatımca kelp tâhirdir

Nef'i

3.6. Dramatik Şiir

Dramatik şiirin konusu olaydır. Konuyu tiyatro gibi canlandıran şiirlerdir. Eski Yunan'daki tragediyalar ile başlayan dramatik şiir, günümüzde manzum tiyatrolarla varlığını sürdürmektedir. Batıda **Cornille**, **Shakespeare** vardır. Türk edebiyatında şiir ile yazılan tiyatro Tanzimat edebiyatında başlar. **Namık Kemal**, **Abdülhak Hamit**, **Faruk Nafiz** dramatik şiirin ilk örneklerini verirler.

Elektra'dan**Koro**

*Ey talihsiz bir babanın evlâdı, Elektra!
Kurnaz ananın dinsizce
kurduğu tuzağa düşen Agamemnon'a
ne bitmez tükenmez gözyaşlarıyla ağlıyorsun?*

Elektra

*Ey soylu ailelerin kızları!
Acımı avutmak için buraya geldiniz;
biliyorum, anlıyorum, gözümden
bir şey kaçmıyor, ama vazgeçemiyorum.
Zavallı babama ağlamaktan kendimi alamıyorum.*

Koro

*Fakat hiçbir zaman
hepimizi bekleyen Hades bataklığından,
ne gözyaşları, ne de yalvarmalarla
babamı yukarıya alamayacaksın.
Oysa sen kendini bırakıyor,
çaresiz dertlere doğru gidiyorsun,
Sonsuz iniltilerle perişan oluyorsun.
Dertlerinden böyle kurtulamazsın.
Acıdan haz mı duyuyorsun?*

Elektra

*Gafil! Babamın acıklı ölümünü
unutuyor musun?*

Sophokles (Çeviren: Azra Erhat)**Vatan -yahut- Silistre'den**

*Âmalimiz, efkârımız ikbal-i vatandır,
Serhaddimize kal'e bizim hak-i bedendir.
Osmanlılarız, ziyetimiz kanlı kefendir.*

*Kavgada şehadetle bütün kâm alırsız biz!
Osmanlılarız, can verimiz, nam alırsız biz!*

*Kan ile kılıçtır görünen bayrağımızda.
Can korkusu gezmez ovamızda dağımızda.
Her kûşede bir şîr yatar toprağımızda*

*Kavgada şehadetle bütün kâm alırsız biz!
Osmanlılarız, can verimiz, nam alırsız biz!*

Namık Kemal

4. Edebiyat Akımlarına Göre Şiir Türleri

Güzel sanatlardaki her akım, güzel sanatların bir kolu olan edebiyatı, dolayısıyla şiiri de etkilemiştir. Böylece akımlara paralel olarak klâsik şiir, romantik şiir, parnas-yen şiir, sembolik şiir, dadaist şiir, sürrealist şiir gibi süreçler yaşanmıştır.

Bu konuda ayrıntılı bilgi için, elinizdeki kitabın "Yazın Akımları" ünitesine bakınız.

5. Teknik Özelliklerine Göre Şiir Türleri

Şiir; ölçülü, uyaklı, özel dizilişli dizelerden oluşan sanat eseridir. Bu tanıma göre şiirin teknik özellikleri; şiirin ölçüsü ile, uyağı ile, dizelerin dizilişi ile ilgili özellikleridir. Şiirin ahengini ve ritmini ölçü ile uyak sağlar. Öyle ise şiiri teknik özelliklerine göre incelemek gerektiğinde ele alınacak ilk özelliği ölçüsüdür; ikincisi de uyağı. Ayrıca şiir, nazım şekline, nazım birimine göre de incelenebilir.

Millî edebiyat akımından önce, halkın ürettiği edebiyat ile aydının ürettiği edebiyat birbirinden çok ayrı olduğu için, diğer edebiyat ürünlerinde olduğu gibi, şiirde uyulan kurallar bakımından Halk edebiyatı ile Divan edebiyatının arasında büyük farklar vardır. Bu nedenle şiirin teknik bilgileri verilirken, bu iki edebiyata göre ayrı ayrı gözden geçirilmelidir.

5.1. Şiirde Ölçü

Ölçü ile şiir öyle bütünleşmiştir ki, şiir denilince akla gelen ilk özelliklerden biri ölçüdür. Şiirin dizelerindeki hecelerin sayısına, yapısına ve durağına bağlı denlikle sağlanan ahenk ile ritme *ölçü* (vezin) denir. Türk şiirinin ulusal ölçüsünde dizelerdeki hece sayısının ve duraklarının denliği yeterli sayılmış; bu ölçüye *hece ölçüsü* denmiştir. Halk şiirinde genellikle hece ölçüsü kullanılmıştır. Divan şiirinde kullanılan *aruz ölçüsü*'nde ise dizedeki hece sayısının ve duraklarının denliğinin yanı sıra hecelerin karakteri de göz önünde tutulmuştur.

5.1.1. Hece Ölçüsü

Türk şiirinin ulusal ölçüsü hece ölçüsüdür. Hece ölçüsünde dizelerdeki hece sayısının ve duraklarının denliği yeterlidir. Bu nedenle hece ölçüsüne *parmak hesabı* da denilir. Türk dilinin yapısına uygun bir ölçüdür.

Hece ölçüsünün kuralları nelerdir?

- Dizelerdeki hece sayısı eşit olur.
- Hece sayısı yedili, sekizli on birli kalıplardan oluşur. Çok az beşli ve karışık kalıba rastlanır.
- Dizelerdeki heceler, kalıp içinde belli duraklara ayrılır. Şiirde sözcüğün bu duraklarda bitmesi gerekir. Duraklar sözcük ortasında bitmez. Dizedeki hece sayısı çift ise durak genellikle heceleri eşit böler: $8 = 4+4$. Dizedeki hece sayısı tek ise genellikle hece sayısı çok olan durak ya da duraklar önde, hece sayısı az olan durak sonda bulunur: $7 = 4+3$, $11 = 6+5$, $11 = 4+4+3$. Beşli, altılı, yedili kimi zaman da sekizli kalıplarda durak olmadığı da olur.

beşli (duraksız)

Bilmem nideyüm
İşkun elinden
Kanda gideyüm
İşkun elinden

Yunus Emre

yedili (4 + 3)

Koşmat bizim / yolumuz
Sıcak akar / suyumuz
Sevip sevip / ayrılmak
Yoktur öyle / huyumuz

Canimen manisî
(Eskişehir-Koşmat)

sekizli (4 + 4)

Kara gözlüm seni saran
Kullar erer muradına
Dudağından bade alan
Diller erer muradına

Minhaci

on birli (6+5 ya da 4+4+3)

Demirciler / demir döver / örs ünen (4 + 4 + 3)
Ben yarime / darılmışım / hırs man
Atı doru / kucağında / fesleğen
Gördüm yarım / yaylalardan / geliyor

Elif Kınacı'dan alınma

Ağılın önüne / gelmiş mi davar (6 + 5)
Koymuş helkeyi de / yar davar sağar
Kurbanım bir daha / sarılsak ne var
Kollarım boynunda / kalır mı sandın

Durmuş Tombak'tan alınma

karışık

Boş ver aldırma 5 (2 + 3)
Alırım diye kandırma 8 (5 + 3)
Hiç aklımdan çıkmıyor 7 (4 + 3)
Adalar'daki dondurma 8 (5 + 3)

Canimen manisî

Yare ipek dikem göğsü dar olsun (6 + 5)
Biri çivit mavî biri al olsun (4 + 4 + 3)
Ben kadir Mevlâ'dan bir yar isterem (6 + 5)
Ağzı şeker dudakları bal olsun (4 + 4 + 3)

Durmuş Tombak

- Sonraları aydın şairler hece kalıplarıyla da oynamış, dizelerdeki hece sayısını 5 ile 19 arasında kullanmışlardır.

Aşağıdaki şiirlerin hece kalıplarını inceleyiniz.

Atatürk'ten

Türk'ü ölümden
Odur kurtaran,
Odur yeniden
Türklüğü kuran.

Yaptığı ordu
Düşmanı kovdu,
Ulusunu yurdu,
Odur yaratan.

.....

Bu memleketi,
Cumhuriyeti,
Canıyla etti,
Bize armağan.

.....

Hasan Ali Yücel

Haziran'dan

Her akşam bulutlar
Bilmez telâşımı,
Her akşam bulutlar.

.....

Bir gün geleceğim
Alıp şu başımı,
Bir gün geleceğim.

Cahit Külebi

Melânkoli'den

Ne bir dost, ne bir sevgili
Dünyadan uzak bir deli...
Beni sarar melânkoli
Kafamın içersi ölü.

Sabahattin Ali

Fahriye Abla'dan

Güneşin batmasına yakın saatlerde
Yıkanırdı gölgesi kuytu bir dereye.
Yaz, kış yeşil bir saksı pencerede;
Bahçende akasyalar açardı baharla.
Ne şirin komşumuzdun sen, Fahriye abla!

Ahmet Muhip Dıranas

5.1.2. Aruz Ölçüsü

Aruz ölçüsünde ahenk, şiirin dizelerindeki hece sayısına, yapısına ve durağına bağlı denklikle sağlanır. Bu demektir ki aruz ölçüsünde dizedeki hece sayısının ve duraklarının denkliğinin yanı sıra hecelerin açık ya da kapalı oluşları da göz önünde tutulur. Bu durum Arap dilinin özelliğinden kaynaklanır. Araplar *fa'ale* sözcüğünün türevleri olan *fa'lün, fâ'ilün, fa'ilâtün, fe'ilün, fe'ilâtün, fe'ül, fe'ülün, mefâ'ilün, müstef'ilâtün* sözcükleriyle (tef'ileleriyle) *bahr* denilen aruz kalıpları oluşturmuşlardır. Arap aruzunda on dokuz bahr vardır. Her bahr için ayrıca kalıplar türetilir. Arap aruzu çok zengindir. Farslar aruzu Araplardan almış, Farsçanın özelliklerine uydurmuşlardır. Türkler de Farslardan aldıkları *Acem aruzunu* işleyerek, *Türk aruzunu* oluşturmuşlardır. Türk aruzunda bu kalıplardan altı tanesi çok kullanılır. **Şeyh Galip** kalıp sayısını dokuza çıkarmıştır.

?

Aruza göre kaç türlü hece vardır?

Aruzu anlamak için Arapçanın hece yapısını bilmek gerekir. Arapçada temel olan ünsüzlerdir. Arap Alfabesinde ünlü olarak yalnız *elif* vardır; *â* harfine karşılıktır. *vav* hem *v* hem de *û* yerine kullanılır; *ye* ise hem *ye* hem de *î* yerine kullanılır. Ancak kelimedeki ünlü kısa ise harfle de gösterilmez, ünsüzün üstüne ya da altına *hareke* konulur. Arapçada temel olarak iki türlü hece vardır: *açık hece, kapalı hece*. Açık hece ünlüyle biter, kapalı hece ünsüzle biter. Bunlar da ünlülerinin uzun ya da kısa oluşuna göre ayrılır; böylece Arapçanın hece türü dörde çıkar.

- Türkçede iki türlü açık hece vardır; bir ünlüden oluşan açık heceler (*a-, e-, ı-, ü-...*), bir ünsüz + bir ünlüden oluşan açık heceler (*sa, ne-li, to...*). Aruzda Türkçenin açık heceleri kısa açık hece sayılır, değeri *yarım sestir*. Bunlara benzer heceler Arapça ve Farsçada da vardır.
- Türkçede uzun ünlü yoktur; Arapça ve Farsçada vardır. Ya bir uzun ünlüden kurulmuş ya da bir ünsüzle bir uzun ünlüden kurulmuş hecelerdir. Her ikisinin de değeri *tam sestir*. Aruz uygulamasında (_) ile gösterilir: *â, î, û; mâ, rî, bû...*
- Türkçede dört türlü kapalı hece vardır; bir ünlü + bir ünsüzden oluşan kapalı heceler (*el, iş, or, ut...*), bir ünsüz + bir ünlü + bir ünsüzden oluşan kapalı heceler (*say, der, lir, doy...*), bir ünlü + iki ünsüzden oluşan kapalı heceler (*alt, ilk, ört, üst...*), bir ünsüz + bir ünlü + iki ünsüzden oluşan kapalı heceler (*Türk, dört, kırk, dinç, vanç...*). Aruzda Türkçenin bu kapalı heceleri hep bir tam ses değerindedir.
- Arapça ve Farsçada uzun ünlülü kapalı heceler vardır; bir uzun ünlü + bir ünsüzden oluşan kapalı heceler (*âb, âf, ûd...*), bir ünsüz + uzun bir ünlüden oluşan kapalı heceler (*kâ, dî, bû, bî...*), bir ünsüz + uzun bir ünlü + bir ünsüzden oluşan kapalı heceler (*mâr, yâr, bûy, şîr...*), bir ünsüz + bir uzun ünlü + iki ünsüzden oluşan kapalı hecelerdir (*dôst, pôst*). Aruz uygulamasında bu heceler kimi zaman bir, kimi zaman bir buçuk ses değerindedir, bir buçuk ses değerinde olanlar (◡ _), (_ ◡) ile gösterilir: *mâr, sîm, hûn....*

5.1.3. Aruzda Kalıplar

Bu açıklamalara göre aruzda kalıp parçaları (tef'ileler) şöyle gösterilir.

<i>fa'lün:</i> (_ _)	: <i>ma'lum (mâlum), saygın...</i>
<i>fâ'ilün:</i> (_ . _), (_ ◡ _)	: <i>kâtibân, mâvi kuş...</i>
<i>fa'ilâtü:</i> (_ . _ .), (_ ◡ ◡)	: <i>dizlerinde, gözlerinde...</i>
<i>fa'ilâtün:</i> (_ . _ _), (_ ◡ _ _)	: <i>nâzenûnin, gelmiyorsun...</i>
<i>fe'ilün:</i> (. . _), (◡ ◡ _)	: <i>gazelin, yakamoz...</i>
<i>fe'ilâtün:</i> (. . _ _), (◡ ◡ _ _)	: <i>şerefinden, sokağından...</i>
<i>fe'ül:</i> (. _), (◡)	: <i>elîm, çetin...</i>
<i>fe'ülün:</i> (. _ _), (◡ _ _)	: <i>Muhammet, çocukluk...</i>
<i>mef'ülü:</i> (_ _ .), (_ _ ◡)	: <i>paymâne, gönlümde...</i>
<i>mef'ülün:</i> (_ _ _)	: <i>nâşâdın, Mehmetçik...</i>
<i>mefâ'ilü:</i> (. _ _ .), (◡ _ _ ◡)	: <i>şehinşâhı, bahârında...</i>
<i>mefâ'ilün:</i> (. _ . _), (◡ ◡ _ _)	: <i>mürüvvetin, iniş yokuş...</i>
<i>mefâ'ilün:</i> (. _ _ _), (◡ _ _ _)	: <i>tasavvurdan, kömür gözlüm...</i>
<i>müfteilün:</i> (_ . . _), (_ ◡ ◡ _)	: <i>cevr-i cefâ, haykırayım...</i>
<i>müstef'ilün:</i> (_ _ . _), (_ _ ◡ _)	: <i>dâr-ül finûn, yalın ayak...</i>
<i>mütefâilün:</i> (. . . _), (◡ ◡ ◡ _)	: <i>mütemâdiyen, neşelendiler...</i>
<i>müstef'ilâtün:</i> (_ _ . _ _), (_ _ ◡ _ _)	: <i>ey serv-i sîmin, kumsalda gezmek...</i>

Bu kalıp parçaları birleştirilerek *aruz kalıpları* (bahr) oluşturulur. Bu kalıplar da *düz kalıplar*, *yarı karışık kalıplar* ve *karışık kalıplar* olmak üzere üç türdür.

5.1.3.1. Düz Kalıplar

Pek çok kalıp vardır: *Feilâtün feilâtün feilâtün feilün*, *fâilâtün fâilâtün fâilün*, *fâilâtün fâilâtün fâilün*, *feûlün feûlün feûlün feûl*, *mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün*, *mefâilün mefâilün mefâilün feûlün*, *müstefilün müstefilün müstefilün müstefilün* gibi.

Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayri - Fuzûlî

~ ~ _ _ / ~ ~ _ _ / ~ ~ _ _ / _ _

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / fa'lün

Eşin var, âşiyânın var, bahârın var ki beklerdin - Mehmet Akif Ersoy

~ _ _ _ / ~ _ _ _ / ~ _ _ _ / ~ _ _ _

Mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün

Şu bakır zirvelerin ardından - Ahmet Haşim

~ ~ _ _ / ~ ~ _ _ / _ _

Feilâtün / feilâtün / fa'lün

5.1.3.2. Yarı Karışık Kalıplar

Mefâilün feûlün mefâilün feûlün, *mef'ûlü mefâilün mef'ûlü mefâilün*, *mütefâilün feûlün mütefâilün feûlün* vb. kalıplar bulunmaktadır.

Yine zevrak-i derûnum kırılıp kenâre düştü - Şeyh Galip

~ ~ _ ~ _ / ~ ~ _ ~ _ / ~ ~ _ ~ _ / ~ ~ _ ~ _

Mütefâilün feûlün mütefâilün feûlün

5.1.3.3. Karışık Kalıplar

Feilâtün mefâilün feilün, *mef'ûlü mefâilün feûlün*, *mef'ûlü mefâilü feûlün*, *mefâilün feilâtün mefâilün feilün*, *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün...*

Derdin nedir gönül sana bir hâlet olmasın - Nedim

_ _ ~ / _ ~ _ ~ / ~ _ _ ~ / _ ~ _

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

Bugün açız yine evlâtlarım, diyordu peder, - Tevfik Fikret

~ _ ~ _ / ~ ~ _ _ / ~ ~ _ _ / ~ ~ _

Mefâilün / feilâtün / mefâilün / feilün

Akşam, yine akşam, yine akşam - Ahmet Haşim

__ ~ / ~ __ ~ / ~ __
mef'ûlü mefâilü fe'ûlün

Aruz ölçüsünün kuralları nelerdir?

5.1.4. Aruzun Kuralları

Aruz ölçüsünün kuralları hece ölçüsünden ayrıdır. Bunlar şunlardır:

- Aruz ölçüsü ile yazılmış bir dizeyi vezin kalıplarına göre ayırmaya *takti* denir. Bu ayırmada sözcük değil, hece göz önünde bulundurulur. Kalıp, sözcüğü bir hecesinden bölebilir. Aşağıdaki örnekte *çeşmime* sözcüğü ölçü gereği *çeş - mime* olmuştur:

Bağa sensiz / varamam çeş / mime âteş / görünüür - Neşatî

~ ~ __ _ / ~ ~ __ _ / ~ ~ __ _ / ~ ~ __
Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- Mısraların son heceleri açık da olsa uzun hece sayılır:

Mehtâbı süürükledik sular da - Yahya Kemal

__ ~ / ~ __ ~ / ~ __
Mef'ûlü mefâilün fe'ûlün

- Farsça tamlamalarda bulunan tamlama 'i' si, ölçüde uzun okunması gerekiyorsa uzun, kısa okunması gerekiyorsa kısa okunur:

Hayât-ı tâze ömr-i câvidansın - Nedim

~ __ _ / ~ __ _ / ~ __
mefâilün mefâilün fe'ûlün

Şimdi ay bir serv-i sîmindir suda - Faruk Nafiz Çamlıbel

__ ~ __ _ / __ ~ __ _ / __ ~
Fâilâtün fâilâtün fâilün

- İki yarım ses, bir tam sese eşit sayılır, bu nedenle kimi zaman *feilün* (~ ~ _) kalıbı *fa'lün* (__ _) olur.

Gece, Leylâ'yı ayın on dördü,

~ ~ __ _ / ~ ~ __ _ / __
Fe'ilâtün fe'ilâtün fa'lün

.....

Dedi "Tenhâda bu ses nolsa gerek," - Yahya Kemal

~ ~ __ _ / ~ ~ __ _ / ~ ~
Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- *Fe'ilâtün* (~ ~ _ _) kalıbıyla başlayan şiirlerin kimi dizelerinde baştaki *fe'ilâtün* kalıbı *fâ'ilâtün* (_ ~ _ _) olur.

Geçen ~ akşam eve geldim. Dediler: Seyfi Baba

~ ~ _ _ / ~ ~ _ _ / ~ ~ _ _ / ~ ~ _ _

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Hastalanmış yatıyormuş. - Nesi varmış acaba? - Mehmet Akif Ersoy

_ ~ _ _ / ~ ~ _ _ / ~ ~ _ _ / ~ ~ _ _

Fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- **Met (uzatma, kabartma):** Uzun hecenin bir yerine bir buçuk ses değerinde uzatılmasıdır. *Met* daha çok Arapça, Farsça sözcüklerde yapılır. Fakat *var*, *yok*; *az*, *çok* gibi kimi Türkçe sözcüklerde de yapıldığı görülür. Bir de sonu çift ünsüzle biten Arapça, Farsça, Türkçe sözcüklerde met yapılabilir. Divan şiirinde met kusur değil, sanat sayılır. Aşağıdaki örnekte *yar* hecesi bir buçuk ses değerindedir.

Yâr hem-sohbet ~ olmazsa Fuzûlî ne acep - Fuzulî

_ ~ _ _ / ~ ~ _ _ / ~ ~ _ _ / ~ ~ _ _

Fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- **Sekt-i melih (ahenk kırıklığı, güzel durma):** Şairler *mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün* kalıbını kullanırken, en çok da mesnevilerde, şiiri tekdüzelikten kurtarmak için, arada bir, ilk kalıbın sonundaki *-lü* ile ikinci kalıbın başındaki *me-* açık hecelerini birleştirirler. Böylece *mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün* kalıbı *mef'ûlün fâ'ilün fe'ûlün* olur.

Bir yoldu parıldayan gümüştten,

_ _ ~ / ~ ~ _ _ / ~ ~ _ _

Mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün

Gittik bahs açmadık dönüştten. - Yahya Kemal

_ _ _ / _ ~ _ / ~ ~ _ _

Mef'ûlün fâ'ilün fe'ûlün

5.1.5 . Aruzun Sorunları

Aruz ölçüsü sözcükteki kapalı ve açık hecelerinin belli bir düzen içinde alt alta gelmesiyle oluşan bir ahenk içerir. Bu nedenle Türkçe sözcükleri aruz kalıplarına uydurmak güçtür. Türkçeyi aruzla bağdaştırabilmek için, birkaç küçük hile yapılır; bunlara aruzun sorunları denir.

5.1.5.1. İmale (Çekme)

Aruz ölçüsünde hiçbir zaman üç açık hece yan yana bulunmaz. Bu, Arap dilinin özelliğinden kaynaklanan bir kuraldır. Türkçede bol bol açık hece vardır. Bu nedenle Türkçe sözcükleri aruz kalıplarına uydurmak için kimi zaman açık bir hece uzatılarak kapatılabilir. Buna *imale* denir. Divan ve Tanzimat şiirinde imale kusur sayılmamıştır. Fakat Servet-i Fünun ve sonrasında kusur olarak görülmüştür.

Ki gören dir zihî kara tarla - Şeyhî

~ ~ _ _ / ~ ~ _ _ / _ _

Fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün

5.1.5.2. Vasl (Ulama)

Dizedeki bir sözcüğün sonu ünsüzle bitiyor, kendinden sonraki sözcük ünlü ile başlıyorsa, vezin gereği ilk kelimenin sonundaki ünsüz, ikinci hecenin başına taşınarak aslında kapalı olan hece açılır. Aşağıdaki örnekte *güm ötsün* sözcükleri arasında ulama vardır.

Felekler güm güm ~ ötsün başına hum-hâneler dönsün - Bâki

~ _ _ _ / ~ _ _ _ / ~ _ _ _ / ~ _ _ _

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

5.1.5.3. Zihaf (Kısma)

İmalenin tersidir. Ölçü gereği Arapça ve Farsçadaki uzun hecenin kısaltılmasıdır. Aşağıdaki örnekte *-lû-* hecesi bir ses değerinde iken kısa okunmaktadır..

Hâb-gâh eyler gazâle pehlû-yı şîr-i neri

_ ~ _ _ / _ ~ _ _ / _ ~ _ _ / _ ~ _ _

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

5.1.5.4. Kasr (Kısaltma ve İnceltme)

Ölçü gereği uzun bir heceyi kısaltmak ve ünlüsünü inceltmektir: *şâh* > *şeh*, *mâh* > *meh*, *gâh* > *geh* gibi. *Kasr*, yine ölçü gereği *İstanbul* > *Sıtanbul*, *Aristo* > *Risto* sözcüklerinde yapılır. Bunlar kusur sayılmaz; fakat *dünyâ*'nın *dünye* olması kusurdur.

Zâhid o meh-veş bir nûrdur kim

Büttür demezsin îmân edersin - Şeyh Galip

_ _ ~ _ _ / _ _ ~ _ _

Müstefilâtün müstefilâtün

Bu şehir-i Sıtanbul ki bî-misl ü bahâdır
 Bir sengine yek-pâre Acem mülkü fedâdır - *Nedim*
 _ _ ~ / ~ _ _ ~ / ~ _ _ ~ / ~ _ _
 Mefûlü mefâüü mefâüü feûlün

Aşağıdaki dizelerin aruz ölçüsüne göre kalıplarını bulmaya çalışınız.

Küçük, muttarid, muhteriz darbeler
Kafeslerde, camlarda pür-ihizâz - Tevfik Fikret

Mevsim sonu öyle bir zaman ki
Gâib bir mûsikiydi sanki - Yahya Kemal

5.2. Şiirde Uyak (Kafiye)

Şiirde çoğunlukla dizelerin sonunda, kimi zaman da dizelerin başında ya da içinde; anlamca ayrı en az iki sözcük arasındaki ses ya da seslerin benzeşmesine *uyak* denir. Yüzyıllarca uyak ile şiir öyle birlikte kullanılmıştır ki, şiir denilince akla gelen ilk özelliklerinden biri de uyaktır. Uyağa Divan edebiyatında *kafiye*, Halk edebiyatında ise daha çok *ayak* da denir. Çünkü çoğu kez uyak bir sonraki dizenin oluşmasına yardımcı olur. Yine uyak kullanımını bakımından Divan şiiri, Halk şiiri ile çağdaş şiir arasında büyük farklar vardır.

5.2.1. Dizilişlerine Göre Uyak Türleri

Uyak dizilişleri nazım biçimlerine göre olmakla birlikte kendi içinde düz, çapraz, sarmal, örüşük uyak gibi türlere ayrılır.

Şiirin nazım birimindeki bütün dizeler kendi içinde uyaklanırsa, buna *düz uyak* denir: **aaaa-bbbb, aaa-bbb...**

Diyorlar'dan

Ölürsem yazıktır sana *kanmadan*
 Kolların boynumda *halkalanmadan*
 Bir günüm geçniyor seni *anmadan*,
 Derdine katlandım hiç *usanmadan...*
 Diyorlar: "Kül olmaz, ateş *yanmadan*,
 Denizler durulmaz *dalgalanmadan.*"

Orhan Seyfi Orhon

Türkü'den

a Akşam olur, güneş batar şimdi buradan; a
a Garip garip kaval çalar çoban dereden; a
a Pek körpesin, esirgesin seni yaradan; a
a Gir sürüye, kurt kapmasın gel kuzucağım; b
a Sonra yardan ayrılırsın ah yavrucağım b

Ziya Paşa

Nazım birimi dörtlük olan bir şiirde uyak, birer dize atlayarak kurulursa *çapraz uyak* oluşur: **abab-cdcd...**

Koşma'dan

Bir daha o fırsat geçer mi *ele?* **a**
 Diün gördüm, bugün de göresim geldi! **b**
 Güllüğü o kadar hoştu ki *hele,* **a**
 Lebinden koncalar deresim geldi! **b**

Yusuf Ziya Ortaç**Su'dan**

Kalbinden kalbime akan bir sesti **a**
 Akşam gölgesinde çağlayan o su. **b**
 Sesini en tatlı yerinde kesti **a**
 Bizi sonsuzluğa bağlayan o su... **b**

Şükûfe Nihâl

Nazım birimi dördlük ya da üçlük olan bir şiirde uyak, her birimde, ilk dize ile son dizede aynı olursa *sarmal uyak* denir. Ara dize ya da dizelerde uyak ilk dizeden ayrılır: **abba cddc...**

Nilüfer'den

Gecenin sularında **a**
 Mehtâp bir nilüferdir, **b**
 Açılmış bir kederdir **b**
 Gecenin sularında. **a**

Ali Mümtaz Ararat**Kurt'tan**

Ah! Artık benim de benzim sarı, **a**
 Damar kanımı dolaştırmıyor. **b**
 Hiçbir kıyıya ulaştırmıyor **b**
 Beni Şehrazad'ın masalları. **a**

Orhan Veli Kanık

Örüşük uyak edebiyatımıza Fransız edebiyatından geçmiş, ilk kez Servet-i Fünun edebiyatında terza-rima nazım biçiminde kullanılmıştır. Uyak dizilişi; **aba-bcb-cdc-ded...** dır:

Berk-i Hazan'dan

Bir varak-pâre-yî hazan-dâde **a** Sandı kim sarsar-î gusûn-efken **b**
 Ayrılıp sâk-ı meyve-bârından **b** Başka bir yerde eylemiş izhâr **c**
 Düştü bir şâirâne ümmîde **a** Ana mahsûs tâze bir gülşen **b**

Cenap Şehâbettîn

Ünite başından beri yazılmış şiirleri uyak dizilişlerine göre inceleyiniz.

5.2.2. Ses Benzerliklerine Göre Uyak Türleri

Çağdaş şiirden önceki Türk edebiyatının hemen her döneminde uyak kullanılmıştır. İlk şiirlerde dize başı uyağı da vardır:

Munçulayu teg yılayu savlar öze
Mundağ yanlıg usik ekşer padak öze
Mungadınçig öggüllüg siz anaçıma
Munçaka öğdi şlok ödünür men
 (XI. yüzyıl Türk şiiri)

(Bunun gibi büyülü sözler ile, böyleleri harf, hece ve dizelerle olağanüstü övgüye değersiniz ey anacığım; fakat ben ancak bu kadar övgü şiiri sunabildim.)

Yukarıdaki örnekte dizelerde *mun-* sesleri ile dize başında, her dizede dördüncü hecenin sonlarındaki *-g-* ile dize içinde ses benzerliği sağlanmıştır.

Yarattı yaşıl çeş ((Tanrı) firuze gibi (ökleri) yarattı, beyaz yüzük taşları
Savurdu ürüing kaş gibi (yıldızları) serpiştirdi. Kara Kuş gezegeni (de)
Tizildi Kara Kuş bunların arasına dizildi. Gece gündüz üzerinde dolaşır.)
Tün kün üze yörgeñür
 (XI. yy. Türk Şiiri)

Yukarıdaki dize sonlarındaki *-ş-* ile şiirin ahengi sağlanmıştır. Ayrıca *y, t* seslerinin çokluğu; *yarattı, savurdu, tizildi* sözcüklerindeki çekim benzerliği ile *ürüing, tün, kün* sözcüklerinin *-n* ünsüzüyle bitirilişi hemen dikkati çekiyor.

Makarada ipliğim,
Dolan da gel kekliğim.
Pek mi burnun büyüdü,
Su yolunda öptüğüm?
Eskişehir (Sarısunğur köyü)

Bu örnekte de hem dize sonlarında uyak vardır, hem birinci dize ile dördüncü dizenin dördüncü hecelerinde benzeşen *da* sesleri yer almaktadır. *da* aynı zamanda ikinci dizenin üçüncü hecesinde de bulunmaktadır.

Şu dörtlüklerdeki ses benzerliklerini bulunuz.

I Gönlünü Şirinin aşkı sarınca,
 Yol almış hayatın ufuklarınca;
 O hızla dağları Ferhat yarıncı
 Başlamış akmaya çoban çeşmesi
 Faruk Nafiz Çamlıbel

II Varsın bahçelerde rüzgâr gezinsin
 Yağmur ince ince toprağa sinsin,
 Bir başka âlemden gelmiş gibisin,
 Dalmış gözlerinle pencerelerde.
 Ahmet Hamdi Tanpınar

5.2.2.1. Yarım Uyak

Şiirin ahengi, dize sonlarında, belli aralıklarla yinelenen bir ünsüz ile sağlanıyorsa, buna *yarım uyak* denir. Eskiden kültürlü şairler yarım uyağı uyaktan saymazlardı; fakat halk şairleri yarım uyağı başarı ile kullandılar.

Türkü'den

Kuru kütük yanmayınca tütter mi?
Ak göğsün üstünde çimen bitter mi?
Vakti gelmeyince bülbül ötter mi?
Öter gider bir gözleri sürmeli...

Karacaoğlan

Yukarıdaki örnekte *tüiter, biter, öter* sözcüklerindeki *-t-* ünsüzü koşmanın uyağını oluşturmaktadır.

- Kimi zaman yarım uyakta bir ünsüz yerine iki ünsüz benzeşir, bu durumda şiirin ahengi daha da arttırılmış olur:

Hayvanlar Destanı'ndan

*Bak kelerle kirpilerin derdine,
Tâ beseher kurbağanın virdine,
Atmasalar Kaf Dağı'nın ardına
Yıkardı âlemi hemen ejderha.
Aşık Ömer*

Şiirin ahengi *-rd-* çift ünsüzü ile arttırılmış.

- Şiirin ahengi, dize sonlarında, belli aralıklarla yinelenen bir kısa ünlü ile sağlanıyorsa da yarım uyak oluşur:

Koşma'dan

*Güzelin derdinden eylemem şekva,
Bana yâr gerektir, gerekmez dünya.
Dost için ölürsen gam değil bana,
Yâr uğruna vermiş serin desinler.
Mecnunî*

Bu şiirin ahengi, dize sonlarında yinelenen kısa *-a* ünlü ile sağlanmış. Bu nedenle yarım uyaklı bir şiirdir.

- Yarım uyaktaki ünsüzlerden biri, diğer dizelerdeki uyak sağlayan iki ünsüzle boğumlama noktası bakımından benzeşirse, bu durumda yarım uyak biraz daha zayıflar. Fakat bu durumdaki dizeler arasında da yarım uyak var sayarız; çünkü uyak tanımında "en az iki dize arasındaki ses benzerliği"nden söz edilmektedir.

Koşma

*Garip yiğit yârin anar eğlenir,
Âdet budur: Yâre varan söylenir.
Sensiz yola gitmem, yolum bağlanır,
Dağ başı dumandır hey kara gözliüm.
Aşık*

Şiirin ahengi - g- ünsüzü ve boğumlama noktası buna yakın olan -y- ünsüzü ile sağlanmış.

5.2.2.2. Tam Uyak

Şiirin ahengi, dize sonlarında belli aralıklarla yinelenen bir ünsüz ve bir ünlü ile sağlanıyorsa buna *tam uyak* denir.

*Demem Mecnûn'a fenn-i aşkı ekmil etti kâmil*dir

(Mecnun için, aşk bilimini eksiksiz öğrendi demeyin.)

*Benim yanumda ol divâne bilmez nesne câhil*dir

Benim yanumda o deli hiçbir şey bilmez kara cahildir.)

Hayâlî

Yukarıdaki örnekte *kâmil*, *câhil* sözcüklerindeki -i- ünlüsü ve -l- ünsüzü şiirin uyağını oluşturmaktadır.

- Arapçadan, Farsçadan Türkçeye geçen sözcüklerdeki uzun ünlülerle sağlanan uyak da tam uyak sayılır. Eski şiirimizde kültürlü şairler tam uyağı bol bol kullanmışlardır.

Işk bir âhen kafes biz tût-i gûyâsıyuz

(Aşk bir demir kafes, biz [içinde]

Derd bir gül-zârdur biz bülbül-i şeydâsıyuz

papağanıyız. Dert bir gül bahçesidir, biz [o

bahçenin] aşktan çıldıran bülbüliyüz.)

Zâtî

Yukarıdaki örnekte şair *gûyâ*, *şeydâ* sözcüklerindeki -â- ünlüsü ile şiirin uyağını sağlamıştır. Şiirin uyağı tam uyaktır.

- Bir de tam uyaktaki ünsüzlerden biri, diğer dizelerde uyak sağlayan iki ünsüzle benzeşirse ya da ünlülerden biri, diğer dizelerde uyak sağlayan iki ünlüyle boğumlama noktası bakımından benzeşirse, tam uyak biraz zayıflar. Fakat yine de dizeler arasında tam uyak var sayılır.

Pire Destanı'ndan

Mutaflar hep derildiler şaştilar,

Görüldüler et hamalları kaçtilar,

Ayağına yüz çift manda koştular,

Gövdesi çok, çekilecek hal değil

Aşık Ömer

Örneğimizde şiirin ahengi, -ş- ünsüzü ile boğumlama noktası ş'ye yakın olan -ç- ünsüzü ve -a- ünlüsü ile boğumlama noktası a' ya yakın olan -o- ünlüsü; yani *aş*, *aç*, *oş* ses ikilileri ile sağlamış.

5.2.2.3. Zengin Uyak

Şiirin ahengi, dize sonlarında, belli aralıklarla yinelenen ikiden çok sesle sağlanıyorsa buna *zengin uyak* denir. Divan şiirinde ve çağdaş şiirde bol bol kullanılır.

*Şâm-ı zülfünle gönül Mısır harâb oldu diyu
Sana iletdi kebûter haberi döne döne*

*Sen durub raks idesen karşuna ben boynum eğem
İne zülfün koça sen şîm-beri döne döne*

*(Zülfünüün gecesi ile gönül ülkesi
harap oldu diye güvercin, bu haberi
döne döne uçarak sana ulaştırdı. Sen
kalkıp oynayasın, ben boynumu
bükiüp karşında durayım. Zülfün
göğsüne dökülsün, gümüş göğüslü
güzeli döne döne kucaklasın.)*

Necâti

Yukarıdaki örnekte şiirin ahengi *haberi, beri* sözcüklerindeki *-b-, -e-, -r-, -i-* ses birliği ile sağlanmıştır, şiirin uyağı zengin uyaktır.

- Arapçadan, Farsçadan Türkçeye geçen sözcüklerdeki bir ünsüz ve bir uzun ünlü ile sağlanan uyak da zengin uyak sayılır.

*Yandı dü cihân âteş-i âhumla ve lâkin
Ben seniün eyâ şâh-ı cihân yandım eliünden*

*Şol sunduğun âteş midir ey sâki bana kim
Sen aldın ele câm hamân yandım eliünden*

*(Hem dünya hem ahiret (iki cihan) ahımın
ateşiyle yandı ve lâkin, ey cihan padişahi,
ben senin elinden yandım. Ey sâki! Bana şu
şu sunduğun ateş midir ki, sen eline kadehi
alır almaz ben yandım.)*

Ahmet Paşa

Şiirin ahengi, *-â-* uzun ünlüsü ve *-n-* ünsüzü ile sağlandığından zengin uyak sayılır.

- Zengin uyaktaki ünsüzlerden biri, diğer dizelerde uyak sağlayan iki ünsüzle ya da ünlülerden biri, diğer dizelerde uyak sağlayan iki ünlüyle boğumlama noktası bakımından benzeşebilir. Bu durumda zengin uyak biraz zayıflar; fakat yine de dizeler arasında zengin uyak var sayılır.

Mani

*Kekliği bıçakladım,
Tüyünü saçakladım.
Yarı koynumda sandım,
Yastığı kucakladım.*

Eskişehir -(Sarısungur köyü)

Şiirin ahengi *-ç-* ünsüzü, boğumlama noktası *ç* 'ye yakın olan *-c-* ünsüzü ve *-a-* ünlüsüyle sağlanmıştır.

5.2.2.4. Tunç Uyak

Bir dizenin sonundaki bir sözcük başka bir dizenin sonundaki sözcüğün sonunda geçiyorsa, buna *tunç uyak* denir. Cinaslı uyak aynı zamanda bir söz sanatıdır. Halk şiirinde, divan şiirinde ve çağdaş şiirde bol bol kullanılır.

İstiklâl Marşı'ndan

Bastığın yerleri "toprak" diyerek geçme, **tanı!**
Düşün altındaki binlerce kefansız **yatanı.**
Sen şehîd oğlusun, incitme yazıktır **atanı,**
Verme dünyaları alsan da bu cennet **vatanı.**

Mehmet Akif Ersoy

Mâniler'den

Gözlerin mavi **mine,**
Vuruldum perçemine.
Aşkın beni çevirdi,
Aslı'nın Kerem'ine

Yusuf Ziya Ortaç

5.2.2.5. Cinaslı Uyak

Şiirin ahengi, dize sonlarında belli aralıklarla yinelenen sesteş sözcüklerle sağlanıyorsa, buna *cinaslı uyak* denir. Aynı zamanda bir söz sanatı olan cinaslı uyak Halk şiirinde, Divan şiirinde ve çağdaş şiirde bol bol kullanılır:

Rintlerin Akşamı'ndan

Dönülmez akşamın ufkundayız. Vakit çok **geç:**
Bu son fasıldır ey ömrüm, nasıl geçersen **geç.**

Yahya Kemal

Mani

Avluya kuyu kazdım,
İçine düşeyazdım.
Ayrılık mektubunu
Hem ağladım hem yazdım.

Ünite başından beri yazılmış şiirleri uyak türlerine göre inceleyiniz.

5.3. Redif

Yukarıdaki örneklerde uyak oluşturan ses ya da sesler koyu gösterildi. Birçoğunda koyu seslerden sonra da harf kaldı. İşte bu sesler *rediftir*. Şiirde ahengi sağlamak için dize sonlarında benzeştirilen seslerin anlamları ya da görevleri aynı ise bu benzeşmeye *redif* denir. Redif, şiirin ahenk öğelerindendir. Kimi şiirler kafiyesizdir; şiirin ahengini yalnız redif sağlar. **Fuzulî**'nin *Su Kasidesi* gibi kimi divan şiirleri de redifine göre ad alır. Kimi divanlarda şiirler redifi oluşturan son harfe göre alfabetik sıraya dizilir.

Şiirde kimi zaman ahenk yalnız redif ile sağlanabilir.

Yinelenen seslerin özelliğine göre redif kendi içinde *ek redif*, *sözcük redifi*, *sözcük öbeği redifi*, *nakarat* gibi türlere ayrılır.

5.3.1. Ek Redif

Şiirin ahengi, dize sonlarındaki sözcükleri üzerine getirilmiş aynı görevdeki yapım ya da çekim eki ile tamamlanıyorsa *ek redif* oluşur.

I. *Türkü'den*

*Dilberân ahd ü vefâyı
Unuturlar, unuturlar.
Edip uşşaka cefâyı
Unuturlar, unuturlar.*

Mahtumi

II. *Güzelliğin On Par'etmez*

.....

*Tabirin sığmaz kaleme,
Derdin dermandır yâreme.
İsmîn yayılmaz âleme,
Aşıklarda meşk olmasa.*

Aşık Veysel

İlk örnekte *vefâyı*, *cefâyı* sözcüklerindeki *-ı* eki, ad durum eklerinden belirtme eki olduğu için ek rediftir. Ekteki *-y-* ünsüzü yardımcı sestir. İkinci örnekte ise *kaleme*, *yâreme*, *âleme* sözcüklerindeki *-e* eki, ad durum eklerinden yönelme eki olduğu için ek rediftir.

5.3.2. Sözcük Redifi

Şiirde ahenk, dize sonlarına getirilmiş aynı anlam ve görevdeki bir sözcük ile tamamlanıyorsa, *sözcük redifi* oluşur.

Hep Gölge

.....

*Gece ... hep gölge, ger-â-ser **gölge**..
Leylin ezlâl-i elem dârıyla
Kaldı senden bu muğber **gölge**...*

Mehmet Fuat Köprülü

Yukarıdaki birinci örnekte *olmaz*, ikinci örnekte ise *gölge* sözcük redifidir.

5.3.3. Sözcük Öbeği Redifi

Şiirde ahenk, dize sonlarına getirilmiş aynı anlam ve görevdeki birden çok sözcük ile tamamlanıyorsa, *sözcük öbeği redifi* oluşur.

Bir Günüün Sonunda Arzu'dan***Akşam, yine akşam, yine akşam****Bir sırma kemerdür suya baksam.****Akşam, yine akşam, yine akşam****Göllerde bu dem bir kamış olsam.****Ahmed Haşim***

Yukarıdaki şiirde *Akşam, yine akşam, yine akşam* dizesi sözcük öbeği redifini oluşturmaktadır.

5.3.4. Nakarat

Nakarat, bir şarkı ya da türküde, her nazım biriminden sonra yinelenen, şiirde bütünlüğü sağlayan bir ya da iki dizelik bölümdür. Bir şarkı ya da türkü bestelendiğinde nakaratlar arasında beste ayrılığı yoktur. *Kavuştak* ya da *vasıta* da denilir; çünkü bir birimi sonraki birime bağlar.

Zeynep Türküsi

Zeynep bu güzellik var mı soyunda?

Elvan elvan güller açmış koynunda.

Arife gününde bayram ayında

Zeynebim, Zeynebim, allı Zeynebim!***Yedi köy içinde şanlı Zeynebim!***

Söğüdün yaprağı narindir narin,

İçerim yanıyor dışarım serin,

Zeyneb'i bu hafta ettiler gelin.

Zeynebim, Zeynebim, allı Zeynebim!***Yedi köy içinde şanlı Zeynebim!******Halk Türküsi*****Özet**

Sanat, düşünceye biçim vermektir; edebiyat söze biçim veren sanattır. Edebiyatta duygu ve düşünceler şiirle, düzanlatımla dile getirilir: Her ikisi de çok önceden yalnız sözlüdür. Ancak her edebiyat ürününün sanat değeri öne çıkmaz; kimilerinde düşünce yönü ağır basar. Buna göre edebiyat eserleri, sanat değeri taşıyanlar (şiir, öykü, roman, tiyatro vb.), sanat değeri taşımayanlar (makale, fıkra, deneme, eleştiri vb.) olmak üzere ikiye ayrılır.

Şiir; eskilere göre ölçülü, uyaklı, özel dizilişli dizelerden oluşan söz söyleme sanatıdır. Yenilere göre ise yalnız ahenkli söz söyleme sanatıdır. Şiir de konularına, edebiyat akımlarına, teknik özelliklerine, üretildiği döneme göre türlere ayrılabilir.

Konularına göre; lirik şiir, epik şiir, didaktik şiir, pastoral şiir, satirik şiir, dramatik şiir olmak üzere altı türlü şiir vardır; fakat bu türler birbirinden kesin çizgilerle ayrılamaz.

Güzel sanatlardaki her akım, güzel sanatların bir başka kolu olan edebiyatı, dolayısıyla şiiri de etkiler. Böylece akımlara paralel olarak klâsik şiir, romantik şiir, parnasyen şiir, sembolik şiir, dadaist şiir, sürrealist şiir gibi şiir süreçleri yaşanmaktadır.

Şiir; ölçülü, uyaklı, özel dizilişli dizelerden oluşan sanat eseri olduğuna göre, şiirin teknik özellikleri, şiirin ölçüsü ile, uyağı ile, dizelerin dizilişi ile ilgili özellikleridir.

Değerlendirme Soruları

- "Şiirde çoğunlukla dizelerin sonunda, kimi zaman da dizelerin başında ya da içinde, anlamca ayrı en az iki sözcük arasındaki ses ya da seslerin benzeşmesine denir."
Bu cümledeki boş yere aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?
A. İmâle
B. Uyak
C. Ulama
D. Kısma
E. Kısaltma
- Kültür şiirimizdeki uyak uygulamasını Türkçeleştiren, uyağın Halk edebiyatındaki gibi göze göre değil, kulağa göre düzenlenmesi gerektiğini benimseyen edebiyatçılar grubu aşağıdakilerden hangisidir?
A. Tanzimat edebiyatçıları
B. Millî edebiyatçılar
C. Fecr-i Âti edebiyatçıları
D. Servet-i Fünuncular
E. Çağdaş edebiyatçılar
- " Garip yiğit yârin anar eğlenir.
Âdet budur: Yâre varan söylenir.
Sensiz yola gitmem, yolum bağlanır.
Dağ bağı dumandır hey kara gözlüm."
(Âşık)
Yukarıdaki dizelerde koyu yazılan sesler hangi tür uyak sayılır?
A. Cinaslı
B. Redif
C. Yarım
D. Tam
E. Tunç

4. "Gözlerin mavi **mine**,
vuruldu**m** per**çemine**"
dizelerinde altı çizili sesler aşağıdaki uyak türlerinden hangisine örnektir?
A. Tunç
B. Tam
C. Cinaslı
D. Redif
E. Sarmal uyak
5. " Örü**ş**ük uyak" ilk kez ne zaman kullanılmıştır?
A. Tanzimat edebiyatında
B. Millî edebiyatta
C. Fecr-i Âti edebiyatında
D. Servet-i Fünun edebiyatında
E. Çağdaş edebiyatta
6. Tanzimat edebiyatı şairleri hangi uyağı hoş karşılamamışlardır?
A. Tam
B. Zengin
C. Yarım
D. Cinaslı
E. Tunç
7. "Şiir e dayalı bir sanattır." cümlesindeki boşluğa aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?
A. Ses
B. Söz
C. Ahenk
D. Ritm
E. Uyak

Bu konunun kaynakları ile "Türk Edebiyatında Şiir " ünitesinin sonundaki kaynaklar aynıdır. Kaynaklar için bir sonraki üniteye bakınız.

Değerlendirme Sorularının Yanıtları

1. B 2. D 3. C 4. A 5. C 6. C 7. D